פרק ראשון - דיני ממונות בשלשה

משנה

דִּינֵי מָמוֹנוֹת – דיני הודאות והלוואות, נידונים בִּשְׁלֹשָׁה דיינים. דיני גְּזֵילוֹת – הגוזל ממון מחבירו, וְחַבָּלוֹת שחובל אדם בחבירו, נידונים בִּשְׁלֹשָׁה. דין תשלומי נֶזֶק של שור המועד שהזיק, או אדם שהזיק וְכן דין תשלומי חֲצִי נֶזֶק של שור תם שהזיק, ודין תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל שמשלם גנב, וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה שמתחייב הגונב שור או שה ושחט או מכר אותם, בִּשְׁלֹשָׁה.

הָאוֹנֵס את הבתולה וְכן הַמְפַתֶּה את הבתולה, שדינם לשלם לאביה חמשים כסף, וְהַמּוֹצִיא שֵׁם רַע על אשתו שזינתה בין האירוסין לנישואין, ונמצא שאינו כן, שדינו לשלם מאה כסף, בִּשְׁלֹשָׁה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מוֹצִיא שֵׁם רַע נידון בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה כדין דיני נפשות, מִפְּנֵי שֶׁפְּעָמִים יֵשׁ בּוֹ דִּינֵי נְפָשׁוֹת לסוקלה, אם נמצא כדבריו שזינתה.

חיוב שלשים ותשע מַכּוֹת שיש על העובר על אחת ממצוות לא תעשה, נידון בִּשְׁלֹשָׁה. מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמְרוּ, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה.

עִיבּוּר הַחֹדֶשׁ – קידוש החודש בִּשְׁלֹשָׁה דיינים. עִיבּוּר הַשָּׁנָה לעשותה שלשה עשר חודש, בִּשְׁלֹשָׁה דיינים, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, בִּשְׁלֹשָׁה מַתְחִילִין לדון האם יש להושיב בית דין לבדוק אם לעבר השנה, וכשרובם סבורים שיש לשבת על כך, מוסיפין עוד שנים וּבַחֲמִשָּׁה נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין האם יש צורך לעבר השנה, וכשרובם סבורים שיש צורך לעבר, מוסיפין עוד שנים וְנוֹמְרִין את הדבר בְּשִׁבְעָה ומעברין את השנה, וּבדיעבד אִם נֶאֶמְרוּ בִּשְׁלֹשָׁה מְעוּבֶּרֶת.

סְמִיכַת הַזְּקֵנִים על פר העלם דבר של ציבור, וַעֲרֵיפַת עֶגְלָה, כלומר מדידת המרחק בין ההרוג הנמצא בדרך לערים שסביבו כדי לדעת מי העיר הקרובה אליו כדי שתביא 'עגלה ערופה', נעשית בִּשְׁלֹשָׁה זקנים, דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בַּחֲמִשָּׁה.

הַחֲלִיצָה – חליצת נעלו של היבם על ידי היבמה כדי לפוטרו מן היבום, וַהֲמִיאוּנִין – שממאנת הקטנה שהשיאוה אחיה או אמה בבעלה, ואומרת שאין רצונה בו, נעשים בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה.

חילול פירות של נֶטַע רְבָעִי, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁאֵין דָּמָיו – שוויו יְדוּעִין, נישומים בִּשְׁלֹשָׁה. הַהֶקְדֵּשׁוֹת – הבא לפדות נכסי הקדש, נישומים בִּשְׁלֹשָׁה אנשים. הָעֲרָכִין הַמְּשַׁלְּמִים שמין אותם בִּשְׁלֹשָׁה שמאים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, צריך שֶׁאֶחָד מֵהֶן יהיה כֹּהֵן, וְהַקְּרָקָעוֹת של הקדש, הבא לפדותם צריך תִּשְׁעָה שמאים וְעשירי כֹּהֵן, וְאָדָם הבא לפדות את עצמו מן ההקדש, דינו כַּיּוֹצֵא בָּהֶן – בקרקעות, שנישום בעשרה.

דִּינֵי נְפָשׁוֹת – החייבים מיתה בידי בית דין, נידונים בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה דיינים. שור הָרוֹבֵעַ – שבא על אשה, וְהַנִּרְבָּע – בהמה שבא עליה איש, שבשניהם דין השור למיתה, נידון בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. שֶׁנֶּאֱמַר בבהמה הרובעת (ויקרא כ טז) 'וְהָרַגְתָּ אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַבְּהֵמָה', והקיש הכתוב את דין הבהמה לדין האשה, כשם שאשה החייבת מיתה נידונת בעשרים ושלשה, כך הבהמה נידונת בעשרים ושלשה. וְאוֹמֵר – וכמו כן נאמר ב'נרבע' (שם כ טו) 'וְאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן שְׁכָבְתּוֹ בִּבְהֵמָה מוֹת יוּמָת וְאֶת הַבְּהֵמָה תַּהַרְגוּ' והקיש הכתוב את דין הבהמה לדין האדם, לומר ששניהם בעשרים ושלשה.

שׁוֹר הַנִּסְקָל – הנידון לסקילה על שהרג אדם בנגיחתו, נידון בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא כט) 'הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת' ודורשים מכך, כְּשֵׁם שמִיתַת בְּעָלִים אם היה חייב מיתה, היא על פי עשרים ושלשה, כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר. וכמו כן הָאָב וְהָאֲרִי וְהַדּוֹב וְהַנָּמֵר וְהַבַּרְדְּלָס – סוג חיה וְהַנָּחָשׁ שהרגו אדם, מִיתָתָן – נידונים למיתה בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אין צורך להביאם לבית דין, אלא כָּל הַקּוֹדֵם לְהוֹרְגָן זָכָה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס מִיתָתָן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה.

אֵין דָּנִין לֹא אֶת הַשַּׁבָּט – אחד משנים עשר שבטים שעבדו בני השבט עבודה זרה במזיד, וְלֹא אֶת נָבִיא הַשֶּׁקֶר – שניבא בשם ה' דבר שלא נאמר לו, ודינו בחנק, וְלֹא אֶת כֹּהֵן נָזוּל על דבר שיש בו דיני נפשות אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד דיינים. וְאֵין מוֹצִיאִין לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת – מלחמה שאין מצווים לצאת אליה, אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אֵין מוֹסִיפִין עַל הָעִיר ירושלים וְעַל הָעֲזָרוֹת שבבית המקדש אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אֵין עוֹשִׂין סַנְהֶדְרִיּוֹת קטנות של עשרים ושלשה דיינים לַשְּׁבָטִים – לכל שבט ושבט, ובכל עיר ועיר, אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד.

אֵין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אֵין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת בְּפָחָד – בעיר הנמצאת בגבול של ארץ ישראל, וְלֹא עושין שֶׁלֹּשׁ עיירות לעיר הנדחת, אֲבָל עוֹשִׂין אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם. סַנְהֶדְרִין גְּדוֹלָה הָיְתָה שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד דיינים, וְסַנְהֶדְרִין קְטַנָּה היתה שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. מבארת המשנה: מִנַּיִן לִגְדוֹלָה שֶׁהִיא שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יא טז) 'אֶסְפָה לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל' וּמִשָּׁה עַל נַבְּיֵהֶן – מצטרף אתם, נמצאו ביחד שבעים ואחד. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, סנהדרין גדולה היתה של שִׁבְעִים דיינים.

מבררת המשנה: וּמִנַּיִן למדים לְסַנְהֶדְרִין קְטַנָּה שֶׁהִיא שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. מבארת המשנה: שֶׁנֶּאֱמַר בענין פסק דינו של הרוצח (במדבר לה כד-כה) 'וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה' 'וְהִצִּילוּ הָעֵדָה' ושמענו מכאן שאם יחלקו הדיינים יהיו בבית הדין עֵדָה שׁוֹפֶטֶת – עשרה דיינים המחייבים, וְעֵדָה מַצֶּלֶת – עשרה מזכים הֲרֵי מִכָּאן שצריך עֶשְׂרִים דיינים. מבארת המשנה: וּמִנַּיִן לְ'עֵדָה' המוזכרת בפסוק שֶׁהִיא עֲשָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר על המרגלים שהיו שנים עשר (במדבר יד כז) 'עַד מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת', יָצְאוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב שאינן בכלל 'הרעה' ונותרו עשרה, ונקראים בפסוק 'עדה'.

מבררת המשנה: וּמִנַּיִן לְהָבִיא – לצרף לעשרים עוֹד שֶׁלֹּשָׁה. מבארת המשנה: מַמָּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר לענין בית דין שדן דיני נפשות (שמות כג ב) 'לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעוֹת', שלא לילך אחר רוב דיינים לחייב את הנידון מיתה, שׁוֹמֵעַ אֲנִי מכך שֶׁאֶהְיֶה עִמָּהֶם לְטוֹבָה – שלזכות את הנידון, יש ללכת אחרי הרוב, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר בהמשך הפסוק 'אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת', ודאי שהפסוק מלמד שאף לחייב יש ללכת אחרי הרוב, ומה שאמר בתחילה 'לא תהיה אחרי רבים לרעות' אין הכוונה שאין ללכת כלל אחרי הרוב לרעה, אלא הכוונה שלֹא כְּהַסָּיְיתְךָ לְטוֹבָה הַסָּיְיתְךָ לְרָעָה – הרוב שמטים אחריו לזכות, אינו כרוב שמטים אחריו לחייב, אלא הַסָּיְיתְךָ לְטוֹבָה היא אפילו עַל פִּי רוב של דיין אֶחָד, אבל הַסָּיְיתְךָ לְרָעָה היא לכל הפחות עַל פִּי שירבו המחייבים מן המזכים ברוב של שְׁנַיִם, וכיון שלמדנו לעיל שצריך שימצאו עשרה מזכים, אי אפשר להרשיע בפחות משנים עשר מחייבים, הרי שיש כאן עשרים ושנים דיינים,

---

אגרות קודש

ב"ה, כ' תמוז, תשי"ד

ברוקלין.

ברכה ושלום!

במענה על מכתבך אודות יום הולדת שלך, הנה בטח תקבל על עצמך - בלי נדר - להוסיף מכאן ולהבא בלימוד ובהנהגה טובה ובהשפעה על הסביבה וביחוד על חברותיך לשמוע בקול הורים ומורים

המשך בעמוד קצז

וְכֵיוָן שֶׁאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל – אין עושים בית דין שמספר הדיינים שבו הוא זוגי, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם עוֹד דַּיָּן אֶחָד, חֲדֵי יֵשׁ כָּאן עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה דיינים.

דין נוסף השייך למינוי סנהדרין: וְכַמָּה אנשים יֶהֱא – יהיו בָּעִיר וּתְהֵא הָעִיר רְאוּיָה לְהוֹשִׁיב בה סַנְהֶדְרִין קטנה, מֵאָה וְעֶשְׂרִים. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, צריך שיהיו בה מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים, כְּנֶגֶד שָׁרֵי עֲשָׂרוֹת, כדי שכל אחד מהדיינים יהיה ממונה לכל הפחות על עשרה תושבים.

גמרא

שואלת הגמרא: אָמְטוּ – וכי דיני גְּזֵילוֹת וְדיני חֲבָלוֹת שחייב החובל לשלם לו את התשלומים הכתובים בתורה, לָאו דִּינֵי מָמוֹנוֹת נִינְהוּ – האם אינם בכלל דיני ממונות, ומאחר ששנינו שדיני ממונות בשלשה, לשם מה צריכה המשנה לומר שגזילות וחבלות בשלשה. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, 'מַה חַן' קָתָנֵי – ה'גזילות וחבלות' שכתבה המשנה הוא בכדי לפרש מַה חֵן דִּינֵי מָמוֹנוֹת שנתכוין התנא, הן דיני גְּזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת, אֲבָל דיני הוֹדָאוֹת – התובע את חבירו על פי עדים ששמעו שהודה לו, וְהִלְוָאוֹת – וכן התובע על פי עדים שראו שהלוה לו, ובשתיהן הלוה כופר בכל התביעה, לֹא – אינם בכלל דין המשנה.

וּצְרִיכָא – צריכה המשנה לכתוב גם 'דיני ממונות' וגם לבאר שהכוונה ל'גזילות וחבלות', דְּאִי תָּנָא רק 'דִּינֵי מָמוֹנוֹת בשלשה', הֲוָה אֲמִינָא – הייתי יכול לומר דַּאֲפִילּוּ הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת נידונים בשלשה, שהרי גם הם בכלל 'דיני ממונות', ולכן תָּנָא לפרש שרק גְּזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת הן בכלל, וְאִי תָּנָא רק 'גְּזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת בשלשה' וְלֹא קָתָנֵי 'דִּינֵי מָמוֹנוֹת', הֲוָה אֲמִינָא, הוּא הַדִּין דַּאֲפִילּוּ הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת גם הם בכלל, וְהַאי דְּקָתָנֵי – ומה שנקט התנא 'גְּזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת' אינו כדי למעט הודאות והלוואות, אלא מְשׁוּם דְּעִיקַּר שְׁלִשָּׁה דִּכְתִיבִי – שהמקור בפסוקים לכך שדיני ממונות בשלשה, בְּגֵזֵלוֹת וַחֲבָלוֹת כְּתִיבִי – בפרשה העוסקת בענין גזילות וחבלות הוא נכתב. ומבארת הגמרא: גְּזֵילוֹת, דִּכְתִיב בענין שומר שנחשד בגזילה בכך ששלח יד בפיקדון שהופקד בידו ונטלו לעצמו (שמות כב ז-ח), 'וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים', ונאמר בהמשך 'עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ', ומכך שנאמר שלשה פעמים 'אלהים' למדים שצריך שלשה דיינים. וכמו כן נחשב הדבר שפסוקים אלו אמורים אף לענין חֲבָלוֹת, שהרי מַה לִּי חֲבָל בְּגוּפוֹ מַה לִּי חֲבָל בְּמָמוֹנוֹ – איזה הבדל יש בין אם הפסידו במה שחבל בגופו לבין אם הפסידו במה שחבל בממונו, ואף החובל בכלל גזלן. ודבי שלא נאמר כך שאף הודאות והלוואות הרי הן בכלל, לכך תָּנָא במשנה לפרש מַה הֵן דִּינֵי מָמוֹנוֹת, גְּזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת, אֲבָל הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת לֹא – אינם בכלל.

מבררת הגמרא: וּלְמַאי – לענין איזו הלכה מיעטה המשנה את דין הודאות והלוואות משאר דיני ממונות, אִילֵימָא – אם נאמר שבאה להשמיענו דְּלֹא בָּעְיַנַן שְׁלָשָׁה – שאין צורך לדונם בפני שלשה, וְהָאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ – והלא רבי אבהו עצמו [שביאר 'מה הן' קתני] סובר שְׁנַיִם – שני דיינים שָׁדְנוּ דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִבְרֵי הַכֹּל – אף לסוברים להלן (ו.) שלענין 'פשרה' אין צורך בשלשה, מודים הם שלענין פסק הדין אֵין דִּינֵיהֶם דִּין ואינו מחייב, כיון שצריך שלשה, ואף דיני הודאות והלוואות בכלל זה. מבארת הגמרא: אֶלָּא כוונת המשנה למעט את דיני הודאות והלוואות דְּלֹא בָּעְיַנַן מוּמְחֵין – שאין צורך לדונם בפני דיינים שנסמכו לכך איש מפי איש עד משה רבינו, וקיבלו מהנשיא רשות לדון.

בפרשה של שומר הטוען שהחפץ ששמר עליו נגנב, ומתחייב על כך שבועה, נאמר (שמות כב ח) 'אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה' וגו' שמשמעותו שחיוב השבועה נאמר דווקא כשמודה במקצת, שאומר ש'בזה' הוא מודה, ובשאר הוא כופר. ונחלקו אמוראים האם פסוק זה אכן שייך לפרשת השומרים, ומלמדנו שאין השומרים נשבעים אלא כשהודו במקצת לתביעה, או שפסוק זה התערב בה מפרשה אחרת, והוא שייך לפרשת 'אִם פֶּשֹׁעַ תִּגָּלֶה אֶת עַמִּי' וגו' (שם כב כד) המדברת מהלוואה, ומלמד שלוֶה אינו מתחייב שבועה אלא אם כן הודה במקצת ואם כופר הכל פטור משבועה, אבל שומר נשבע אף כשכופר הכל.

הגמרא סוברת שהנידון שלפנינו האם הלוואות נידונים בשלשה והאם צריך מומחים, אף הוא תלוי במחלוקת זו, לפיכך מקשה הגמרא: מַאי קָסָבַר – התנא של משנתינו שמיעט את דיני הודאות והלוואות שלא צריכים מומחים ומצד שני צריכים הם לדון בפני שלשה, מה הוא סובר בענין זה האם 'עירוב פרשיות כתוב כאן', אִי קָסָבַר שְׁעִירּוּב פָּרָשִׁיּוֹת כָּתוּב כָּאן, והפסוק 'אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה' שנאמר בפרשת שומרים שייך לפרשת הלוואה, נמצא שה'אלהים' נאמר גם על 'הלוואות', ואם כן לִיבָּעֵי נַמִּי מוּמְחִין – הדין נותן שיצטרכו בהודאות והלוואות גם כן דיינים סמוכים, שהרי 'אלהים' משמע דיינים סמוכים, וְאִי קָסָבַר שֵׁאֵין עֵירּוּב פָּרָשִׁיּוֹת כָּתוּב כָּאן, והפסוק 'אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה' הנכתב בפרשת השומרים מלמדנו על שומר שאינו נשבע עד שיודה במקצת, ואין לנו מקור להצריך בהודאות והלוואות 'סמוכים', אם כן שְׁלֹשָׁה דיינים בהודאות והלוואות לָמָּה לִי – מהיכן למד הוא להצריך שלשה, הלא הפסוק שממנו למדים שלשה נאמר בדיני גזילות.

מתרצת הגמרא: לְעוֹלָם קָסָבַר עֵירּוּב פָּרָשִׁיּוֹת כָּתוּב כָּאן, והפסוק הוא מפרשת הלוואה, ומזה למד שאף בהלוואה צריך שלשה דיינים, וּבְדִין הוּא דְּלִיבָּעֵי נַמִּי מוּמְחִין – ומעיקר הדין היה לנו להצריך שיהיו הדיינים 'מומחים', כמשמעות הפסוק, וְהַאי דְּלֹא בָּעְיַנַן מוּמְחִין תקנת חכמים היא מְשׁוּם דְּרַבִּי חֲנִינָא שאמר הלכה אחרת בדיני קבלת עדות, דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא, דִּבֵּר תּוֹרָה – מן התורה, אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת שוים בדין זה שצריכים הדיינים לבדוק את העדים בְּדִרִישָׁה – ששואלים אותם בבית דין כיצד היה המעשה שמעידים עליו, וּבַחֲקִירָה – שחוקרים אותם באיזה יום ובאיזו שעה אירע הדבר,

---

המשך מעמוד קצד

ולהתנהג כראוי לבנות ישראל בנות שרה רבקה רחל ולאה, ובודאי תנצלנה ימי החופש מהלימוד בבית הספר לארגן מסיבות שבת בשביל ילדות הקטנות מכן וכן גם בימות החול לאספן על כל פנים פעמים או פעם בשבוע לספר להן מסיפורי תורתנו הקדושה וללמד אותן ברכות דיני ומנהגי ישראל בכלל נחוצים לגילן.

בודאי תמסור כל הנ"ל לחברותיך וכולכן יחד תשתפו פעולה והשי"ת יצליחכן.

בברכה,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר